

MONOGRAFIA
POKONFERENCYJNA

SCIENCE,
RESEARCH, DEVELOPMENT #41

Belgrade

30.05.2021 - 31.05.2021

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.

(1) Z 40 Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii.

(30.05.2021) - Warszawa, 2021.

ISBN: 978-83-66401-86-0

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Wszelkie prawa autorskie zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do artykułów z konferencji należą do ich autorów.

W artykułach naukowych zachowano oryginalną pisownię.

Wszystkie artykuły naukowe są recenzowane przez dwóch członków Komitetu Naukowego.

Wszelkie prawa, w tym do rozpowszechniania i powielania materiałów opublikowanych w formie elektronicznej w monografii należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

W przypadku cytowań obowiązkowe jest odniesienie się do monografii.

Publikacja elektroniczna.

«Diamond trading tour» ©

Warszawa 2021

ISBN: 978-83-66401-86-0

Redaktor naukowy:

W. Okulicz-Kozaryn, dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland;

C. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

Z. Čekerevac, Dr., full professor, «Union - Nikola Tesla» University Belgrade, Serbia;

Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, Россия.

N. Yuriychuk, Ph. D in Pedagogics, Assistant Professor, Assistant Professor at the Chair for Ukrainian Linguistics and Methods of Education SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical Hryhorii Skovoroda University», Ukraina

U. Buts, PhD in Economics, Belarusian Agricultural Academy.

KOMITET ORGANIZACYJNY:

A. Murza (Przewodniczący), MBA, Ukraina;

A. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, Dr, PWSZ im. prof. S. Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

A. Malovychko, dr, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, dr, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska;

A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus.

I. Bulakh PhD of Architecture, Associate Professor Department of Design of the Architectural Environment, Kiev National University of Construction and Architecture

Recenzenci:

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

M. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия.

DISTANCE AND ONLINE LEARNING

Tymoshenko O. 6

**ПЕДАГОГІЧНИЙ КОУЧИНГ ЯК РІЗНОВИД
КОУЧ-ТЕХНОЛОГІЇ**

Зонів Б. С. 8

INSTRUCTIONAL MATERIALS FOR ESP TEACHING

Tymoshenko O. 11

**AMPLITUDE-FREQUENCY INDEX AS IMPORTANT PROGNOSTIC
CRITERIA FOR DETERMINING THE STATE OF THE CARDIOVASCULAR
SYSTEM**

Pavlyshyn A., Surman H. 13

**РОЛЬ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Івершинь А. Г., Бондарева Е. В., Шагаєва А. Д. 16

**ЗВУКОВИЙ ТЕКСТ, ВІДЕОЗОБРАЖЕННЯ ТА ЛЮДИНА
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Моренцова А. В. 19

**CONCEPTUAL FEATURES OF INNOVATION MANAGEMENT OF
RESTAURANT ENTERPRISES**

Kraynyuk L. M., Polchaninova I. L., Golovan K. R. 22

ОБЛІК ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Вівчар М.Б., Мельянкova Л.В. 25

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Миронець О.М., Ткаченко А.О. 28

**SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL INNOVATIVE DEVELOPMENTS
OF THE MANUFACTURE OF DRINKS FUNCTIONAL BEVERAGES
FROM THE FRUITS OF HIPPOPHAE RHAMNOIDES L. SELECTIONS
OF THE INSTITUTE OF HORTICULTURE NAAS OF UKRAINE**

Moskalets T., Litovchenko A., Vovkohon A. 30

**РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Меркулова Н. В., Яджак Я. П. 35

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ В УЧНІВ-ГІТАРИСТІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ**

Котова Л. М., Мірошниченко В. В. 37

PROFESSIONAL CORRELATES OF PSYCHOSOMATIC DISORDERS

Dolynnyi S. S. 41

**ФІЛОСОФСЬКО СВІТОГЛЯДНИЙ ЗМІСТ ПРОБЛЕМИ
НЕЛІНІЙНОСТІ**

Храменок Л. О. 45

DISTANCE AND ONLINE LEARNING

Oksana Tymoshenko

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

Key words: educational process, distance learning, educational principles, foreign language, teaching methods, knowledge

Students can study from universities around the world, even if they are not able to travel to their preferred program. This allows top universities to be available to students who would not otherwise be able to attend due to distance, finances, or other circumstances.

Distance learning is extremely important for those who cannot attend programs due to health complications, severe social anxiety, busy work schedules or parenting demands, or any other situations, which make it necessary to be confined to the home.

Online programs, such as University of the People, cater to students who prefer or need distance education. UoPeople is a tuition-free nonprofit institution, making it an affordable and sustainable option for students worldwide. In addition to being affordable, University of the People employs academic leadership from renowned universities around the world, allowing equal opportunity for students to access quality education.

UoPeople provides distance education for students who may have physical or health restrictions, those who live in remote areas, or those who cannot otherwise attend school due to late work hours or raising a family. This

provides an equal opportunity for people to access higher education despite restrictions or location. [1, c. 60]

Types of distance learning

1. Online courses

Online courses are usually offered as additional classes in traditional degrees. As long as students have computer and internet access, they can learn and receive instruction at home.

2. Hybrid courses

Hybrid courses combine traditional classroom settings with online learning at home. This can mean that students learn individually at home and meet up for in-person instructions or lectures at certain intervals during the course. The amount of at-home learning and in-class learning varies for each hybrid course.

3. Conference classes

Conferencing allows students and teachers to meet up for class in real time, whether in a group or one-on-one with an instructor. Using the phone or video chatting, such as Skype, students and teachers can engage in live lessons despite distance.

4. Correspondence courses

Correspondence courses consist of students engaging in class material via mail or email. Students receive material and assignments through mail, and they

send completed assignments back through the same method. [4, c. 165]

What works best?

Now that you have a rundown of the distance learning definition, and the different kinds that are available, you can decide whether it's a right fit for you and your life. Many students find distance learning to be a fulfilling and practical way to receive quality education, without needing to attend a traditional university.

Whether you're looking for a program that will allow you to work or raise a family, or whether you might have a condition that keeps you at home most of the time, distance learning can be a great way to learn valuable knowledge and tools for your future.

Difference between online learning and distance learning

1. Location

Online learning can include the use of online tools and platforms while still being in a regular classroom setting. Dis-

tance learning, however, is remote and does not include any face-to-face interaction between student and a teacher.

2. Interaction

Online learning, as seen above, can include interaction with teachers and peers, whereas distance learning does not have in-person interactions.

3. Intention

Online learning can be used as a supplement for teachers in their courses, while distance learning replaces teachers with instruction that is pre-set on the learning platform.

References

1. Birdsong, D. S. (2006). Age and second language acquisition and processing. *English Language Teaching*, Vol. 10, 63.
2. Rogova, G.V. (1975). *Methods of teaching English*. Просвещение, p.165-167
3. Пассов, Е.И. (1985). Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. *Просвещение*, p.61-65.
4. Филатов В. М. (1988). *Психология обучения взрослых*. Просвещение, p.165-167.

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОУЧИНГ ЯК РІЗНОВИД КОУЧ-ТЕХНОЛОГІЇ

Зонов Б. С.

аспірант кафедри педагогіки і професійної освіти Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Ключові слова: коуч-технології; коуч-позиції; коучинг; емоційний інтелект; педагогічний коучинг.

Використання коучингу в системі вищої освіти України є особливо важливим, оскільки сьогодні сучасний ефективний викладач вищої школи – це фахівець, що поєднує в собі безліч ролей, таких як: консультант, наставник, тьютор, фасилітатор, коуч, дослідник, мотиватор, аналітик і менеджер інформаційних ресурсів, експерт, проектувальник навчальних курсів, який вибирає зміст навчання, підбирає і розробляє технології навчання й організації навчального процесу тощо [7, с. 144]. Роль коучингу у вищій освіті полягає в тому, щоб, поліпшити якість комунікацій, підвищити результативність конкретного студента, групи і студентства в цілому. Феномен коучингу полягає не лише у його навчальних можливостях, а також у формуванні соціальної культури саморозвитку та самовдосконалення [1, с.99].

Основні аспекти розкриття сутності коучингу знайшли своє відображення: теоретичне підґрунтя (М. Аткинсон, У. Голліві, М. Дауні та ін.), ефективність коучингових технологій (С. Канніо, С. Кові, Дж. Уйтмортаін.),

прикладні аспекти використання інструментів коучингу (Л. Марчініак, Т. Столцфиц, А. Цивінська та ін.), зокрема, в освіті нашої країни (Т. Борова, О. Нежинська, В. Тименко та ін.) [7, с. 182]. Для фахівців-коучів коучинг – це планований двосторонній процес, в якому людина розвиває уміння та досягає обкреслених компетенцій за допомогою ретельної оцінки, цілеспрямованої практики та регулярного зворотного зв'язку. Слід відмітити, що класичний коучинговий процес можна розглядати через декілька поетапних кроків: аналіз; планування; впровадження; оцінка [7, с.182].

Коуч-тренери відіграють важливу роль у розвитку, а тому виявлення та залучення до хорошої та ефективної тренерської практики є життєво важливим для продовження досягнення успіху [9]. Коучинг – технологія, яка базується на демократичному стилі керівництва, сформованому системному мисленні та певним чином організований техніці запитань, що в кінцевому підсумку орієнтована на перспективу позитивних змін та оптимізацію ви-

робничих відносин, на основі співробітництва і налагодження зворотного зв'язку [3]. Коучинг – це сфокусований на рішенні, орієнтований на результаті систематичний процес співробітництва, в ході якого коуч сприяє покращанню виконання завдань, збільшенню життєвого досвіду, самостійному навчанню й особистісному зростанню людей [2, с. 9]. На думку Е. Гранта, коучинг сприяє розвитку емоційного інтелекту, оскільки покращує здатність розуміти та використовувати емоції конструктивним способом. Дослідник робить висновок, що ключовим фактором успіху в покращанні виконання роботи є добре керівництво, а ключовим фактором успіху в покращанні керівництва є самосвідомість, тобто наявність сильного емоційного інтелекту [3].

Показником нашої здатності до спілкування, вміння усвідомлювати свої емоції та розуміти почуття інших людей є емоційний інтелект – EQ, котрий вважається емоційним еквівалентом пізнавального інтелекту (IQ). У своєму сучасному звучанні термін емоційний інтелект було застосовано в 1990 році Пітером Саловеєм (Peter Salovey) та Джоном Д. Майером (John D. Mayer). Вони говорили про нього як про форму соціального інтелекту, яка включає здатність відслідковувати свої власні почуття та емоції, а також почуття та емоції інших людей; розпізнавати їх та застосовувати цю інформацію для керування власним мисленням та діями [4]. Коучинг – це професійні відносини, які допомагають людям до-

сягти видатних результатів у своєму житті, кар'єрі тощо. Коуч допомагає подолати розрив між тим, де людина перебуває зараз і де вона хоче бути. У відносинах між клієнтом і коучем використовується широкий спектр поведінкових технік і методів, які допомагають клієнтові досягти встановленого набору цілей, поліпшити його професійні показники і задоволення. Простими словами коучинг – це робота над собою під керівництвом тренера, який допомагає розібратися в цілях і шляхах їх досягнення [6].

Педагогічний коучинг (від англ. *coaching* – наставляти, надихати, тренувати для спеціальних цілей, підготувати до вирішення певних завдань) – це різновид технології науково-методичного супроводу, система андрагогічних принципів і прийомів, що сприяють розвитку потенціалу особистості та групи спільно працюючих людей (команди, організації), а також забезпечують максимальне розкриття та ефективну реалізацію цього потенціалу. За визначенням Міжнародної Федерації Коучингу, коучинг – це система реалізації спільного соціального, особистісного, творчого потенціалу учасників процесу неперервного розвитку педагогічної майстерності із метою отримання максимально можливого результату; співробітництво. Основні загальноприйняті значення терміна «педагогічний коучинг» такі: індивідуальне консультування (професійно-фахове, технологічне, психолого-педагогічне, навчально-методичне) для досягнен-

ня вищих професійних та особистісних досягнень (акме-рівня); адаптивний стиль управління персоналом, спрямований на неперервний розвиток педагогічної майстерності педагогічного працівника за індивідуальною освітньою траєкторією протягом усього життя, уміння вчитися і самовдосконалюватися; форма індивідуального і групового консультування для проєктменеджерів і керівних працівників середнього і/або вищого рівнів [8, с.13]. Навички коуча: емпатія; використання відкритих питань; стратегічне бачення; прийняття відповідальності за результати інших. Іншими словами, якщо клієнт досягає успіху – це хороша новина і для коуча. Якщо клієнт не справляється, варто вивчити, що можна зробити краще, ефективніше або просто поіншому) [6].

Таким чином, феномен коучингу полягає не лише у його навчальних можливостях, а також у формуванні соціальної культури саморозвитку та самовдосконалення.

Література

1. Горук Наталія. Коучинг як ефективна технологія формування самоосвітньої компетентності студентів. Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 11, 2015. С. 99-104.
2. Грант Э. Коучинг принятия решений / Э. Грант, Дж. Грин. СПб.: Питер, 2005. 138 с.
3. Гурієвська Валентина. Коучинг як прикладна технологія державного управління. Вісник Національної академії державного управління. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-1-6.pdf>
4. Емоційний інтелект і можливості його розвитку. (Листопад 2016). <https://www.empatia.pro/emotsijnyj-intelekt-i-shlyahy-jogo-rozvy>
5. Коучинг в освіті: від реформ до еволюції. URL: <https://www.facebook.com/events>
6. Леонова Елена. Что такое коучинг (и зачем он нужен). URL: <https://blog.hurma.work/cto-takoe-kouching/>
7. Нежинська О. О. Коучинг як інструмент соціально-психологічної допомоги клієнту. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 23. С. 182-187.
8. Сидоренко В.В. Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково-методичного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти. Наукова скарбниця освіти Донеччини. Донецьк. 2014. № 3 (14). С. 13-19.
9. Coaching pedagogy and practice. URL: <https://www.worcester.ac.uk/about/academic-schools/school-of-sport-and-exercise-science/sport-and-exercise-science-research/coaching-pedagogy-and-practice.aspx>

INSTRUCTIONAL MATERIALS FOR ESP TEACHING

Oksana Tymoshenko

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Kyiv, Ukraine

Key words: ESP, teaching, instructional materials, foreign language, teaching methods, syllabus

Material is considered a crucial component of any instructional program, particularly of ESP courses. Instructional material means all materials that are designed for use by learners and their teacher as a learning resource and help learners acquire facts, skills, or opinions or develop cognitive processes. Instructional materials may be printed or non-printed, and may include textbooks, technology-based materials, other educational materials, and tests. This also includes Web-based and electronic textbooks.

In language teaching, instructional materials play important roles as identified by Cunningsworth, they are: a source for presentation either spoken or written; a source of activities for learners practice and communicative interaction; a reference source for learners on grammar, vocabulary, pronunciation, and so on; a source of stimulation and ideas for classroom activities; a syllabus where they reflect learning objectives which have already determined; and a support for less experienced teachers who have not been confidence and teaching.

Especially in ESP teaching, the role of instructional material is more than solely as what learners should be instructed. Since it is designed based on the learners' needs and interest, besides it serves as a

source of language and reference, it also functions as a learning support, for motivation and stimulation. ESP materials may seek to provide exposure to the specialized genres and registers in ESP to support learning through stimulating cognitive processes and providing a structure and progression for learners to follow, to motivate learners through providing achievable challenges and interesting content, and to provide a resources for self- study outside the classroom.

In selecting and developing instructional materials for ESP teaching, two issues may need to concern; language systems and language uses. Language systems concern grammatical structure and core vocabulary and pattern of text organization. Language uses cover speech acts, genres, social interactions, and words use for discipline-specific meaning.

Grammatical structure and vocabulary are the two components of language seen as of central importance in scientific and technical writing. This is based on the idea that although scientific and technical writing has the same grammar as general English, particular grammar structures and vocabulary items are used frequently. Analysis of scientific and technical texts by Barber showed that the passive tense is used frequently in such writing than gen-

eral English and identified a set of sub-technical vocabulary items that were more likely occur.

Ideas about how people interpret texts can be related to top-down approaches to second-language reading instruction and listening comprehension. Top-down approaches encourage learners to make use of their background knowledge to help them understand a text. Richards compares top-down approaches to bottom-up approaches that view comprehension as a process of decoding successive levels of language from sounds to words and sentences to reach meaning. From a top-down perspective, background knowledge can take a number of forms, including knowledge of the topic of the discourse, the situation, and the script (Richards, 2001). It can also include knowledge of patterns of text organization. Martinez argues for an approach to teaching reading in ESP based on raising students' awareness of macropatterns in text.

A functional view of language (language use) is seen in different types of linguistic enquiry in ESP, descriptions of speech acts, genres, and social interaction formulas used in professional, workplace, or academic environments. It is also seen in attempts made to identify how words are used in particular disciplines (such as economics or law) to express discipline-specific concepts.

Speech act descriptions are concerned with the communicative intentions of individual speakers or writers and are defined by the purposes for which the speaker uses

the language, for example, to make a request, to apologize, and to report. Speech acts are a key concept in the field of pragmatics, the study of speaker intent and what speakers mean when they use a particular linguistic in context. Ideas about speech acts underpin functional syllabus.

A genre is understood to be a class of language use and communication that occurs in particular communities. The community in which a genre arises provides a label for it. Dudley-Evans traces the origin of the term genre in ESP to a study by Tarone et al. that investigated the use of active and passive forms in journal articles in astrophysics. Genres are seen as consistent forms of communication and the established practices of those in the groups and communities to which ESP learners aspire. Instruction in the genres used in the target communities is seen as a way ESP can help learners gain acceptance into those communities.

The components of language system and language use will be very decisive and need to be carefully chosen, ordered and sequenced in terms of content items of syllabus in order to reach the student' needs.

References

1. Mechkovskaya N. B. Social linguistics: a manual for students of humanit. universities and students of lyceums.: Aspect Press, 2000. – 207 p.
2. Regional newspaper. Industrial Karaganda. Issue: 19. 09. Two thousand seventeen
3. Sharafutdinova N. C. Theory and history of linguistic science – Ulyanovsk, 2012. – 346 p.
4. Maslova V. A: Linguoculturology-Academy, 2001. – 208 p.

AMPLITUDE-FREQUENCY INDEX AS IMPORTANT PROGNOSTIC CRITERIA FOR DETERMINING THE STATE OF THE CARDIOVASCULAR SYSTEM

A.Pavlyshyn,

PhD, MD Associate Professor

I.Horbachevsky Ternopil State Medical University

H.Surman,

student

I.Horbachevsky Ternopil State Medical University

At present, much attention is paid to the issue of cardiovascular diseases (CVD) in the population. Every year the number of patients with CVD is growing. According to the Ministry of Health in Ukraine, the total incidence of cardiovascular diseases in the adult population is 66,107.4 per 100,000 population, which entails negative consequences [1].

The overall risk of CVD is determined by the combined effect of cardiovascular risk factors, which usually coexist and act multiplicatively. A person with several slightly increased risk factors may have a higher risk of CVD than a person who has only one increased risk factor [2].

The limited observational epidemiological data from low- and middle-income countries, recently extended by the Interheart case-control study (31), support the view that cardiovascular risk factors are equally predictive of CVD events in a wide range of low-, middle- and high-income countries. Thus, it seems reasonable to assume that the evidence related to lowering risk factors is also applicable to people in different settings [6].

Cardiovascular diseases (CVDs) remain the biggest cause of deaths worldwide. More than 17 million people died from CVDs in 2008. More than 3 million of these deaths occurred before the age of 60 and could have largely been prevented. The percentage of premature deaths from CVDs ranges from 4% in high-income countries to 42% in low-income countries, leading to growing inequalities in the occurrence and outcome of CVDs between countries and populations [7].

By 2020, heart disease and stroke have become the leading cause of death and disability worldwide. According to the WHO, the number of deaths has increased to more than 20 million per year, and by 2030 will increase to 24 million per year [3].

Analyzing the data on morbidity and mortality statistics, we can see the real problems. However, we can prevent these factors and morbidity through prevention. The basis of quality prevention is early diagnosis of the disease. Methods that allow to diagnose vascular disorders in the initial stages, to differentiate func-

tional and organic disorders of peripheral circulation, to determine the degree of vascular damage, to assess the dynamics of pathological processes. Methods of diagnosing CVD include electrocardiography, echocardiography, blood pressure measurement, sphygmography, functional tests, rheovasography, etc. Each of the above methods of peripheral hemodynamics has its own advantages and disadvantages that determine their application in clinical practice.

Rheography remains quite accurate, widely available, and safe for the patient, and is used to assess hemodynamics in central and peripheral vessels, circulatory changes, to determine the state of vascular endothelium, to conduct research in a large number of vascular areas [4].

Within the framework of the State Startup Arterial Oscillography Program, with the support of the UKRAINIAN FUND STARTUP, 115 relatively healthy patients were examined, including 56% women and 44% men aged 18 to 65. The examination of patients was based on a unique technology (Vakulenko D. V., Vakulenko LO) arterial oscillography, which makes it possible to conduct a comprehensive assessment of the functional state of the cardiovascular system, its backup capabilities, to study the state of blood vessels. This study used equipment "HAI-Medica" "ReoCom", which made it possible to obtain indicators of the cardiovascular system on the basis of which the amplitude-frequency index and the state of vascular stiffness were analyzed, which are one of the important indicators of CCC assessment, dysfunction

prediction. CCC and diseases. In addition to arterial oscillography, the patients underwent the following examinations: general and biochemical analysis of blood, coalogram, spirometry, ECG, blood pressure measurement, rheovasography, etc.

Amplitude-frequency indicator characterizes the level of blood supply to the tissues of the body from which the rheogram is taken, ie is an indicator of arterial blood flow and an indicator of the rate of cerebral blood flow. A score below 8.2 is considered to be sharply reduced, 8.3-norm, 8.5-upper limit of norm and 8.6-above norm. In 2 (2%) subjects, the rate was higher than normal, indicating increased blood supply to body tissues and increased cerebral blood flow, indicating adverse signs of CVD. At the level of the upper limit of the norm were 9 (8%) subjects, which is a sign of the need for additional clinical examination to identify the cause of the increase. 104 (90%) were diagnosed with CCC activity within the physiological norm, of which 10 (9%) corresponded to its lower limit.

Also, one of the important characteristics of vessels of the elastic type is rigidity, which determines the ability of the arterial wall to resist deformation. A score below 0.59 is considered lowed, 0.61-norm, 0.63-upper limit of normal and 0.64 and above-more than normal. In 4 (3%) of the surveyed figure was above normal, indicating increased vascular stiffness, which may be caused by age-related changes or other vascular diseases, and as a consequence the development of CVD. In 13 (11%) of the surveyed the indicator reached the upper limit of normal,

which indicated the risk of CVD, (10%) corresponds to the lower limit.

Therefore, these indicators are one of the important criteria for preventing the development of CVD. Using these indicators can predict the development of complications of CVD, as well as improve the methods of treatment and prevention measures.

List of used sources:

1. https://nmapo.edu.ua/zagruzka2/DrAr/DR_Saxanda.pdf
2. https://www.who.int/cardiovascular_diseases/guidelines/Full%20text.pdf
3. http://www.sld.cu/galerias/pdf/servicios/hta/international_cardiovascular_disease_statistics.pdf
4. https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/diser_Khapitska.pdf
5. [https://vpbm.com.ua/vyipusk-2-\(156\),-2020/14027?fdlfile=Z2R5LGp3MJRlMzR-3MJL0MGV2BQVjZQV5AmNjM-wVkaQZ5MJMxMQxkMwAyMTZ0A2VkBQIxBGxmZGMvAQyuMGIvMJRjBGy-wAwtkLGRkBJR2Z2WzMQqxBQxkLm-quAwV2AmqyLwqyMGZjBGH5LwV0BGI-yAmqzAGVmZwNmA2D2MwSwZGZ=](https://vpbm.com.ua/vyipusk-2-(156),-2020/14027?fdlfile=Z2R5LGp3MJRlMzR-3MJL0MGV2BQVjZQV5AmNjM-wVkaQZ5MJMxMQxkMwAyMTZ0A2VkBQIxBGxmZGMvAQyuMGIvMJRjBGy-wAwtkLGRkBJR2Z2WzMQqxBQxkLm-quAwV2AmqyLwqyMGZjBGH5LwV0BGI-yAmqzAGVmZwNmA2D2MwSwZGZ=)
6. https://www.who.int/cardiovascular_diseases/guidelines/Full%20text.pdf
7. https://ncdalliance.org/sites/default/files/rfiles/Global_Atlas_on_CVD_Prevention_and_Control_smaller%5B1%5D_0.pdf

РОЛЬ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Івершинь Анжеліка Геннадіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Державний заклад «Південноукраїнський педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Бондарева Елеонора Вікторівна,

студентка І курсу скороченого терміну навчання факультету дошкільної педагогіки та психології

Шагаєва Ангеліна Дмитрівна,

студентка І курсу скороченого терміну навчання факультету дошкільної педагогіки та психології

Ключові слова: естетична культура, народна іграшка, лялька-мотанка, метод проектів, діти дошкільного віку.

Key words: aesthetic culture, folk toy, doll-motanka, preschool children.

Сучасна педагогічна теорія та практика приділяє велику увагу питанням естетичного розвитку дітей дошкільного віку, формування їх естетичної культури.

Естетична культура дітей дошкільного віку визначається дослідниками дитячої творчості як взаємозв'язок дитини з оточуючим світом у процесі сприйняття, спілкування, посиленого перетворення навколишнього за «законами краси», у процесі якого розвиваються естетичні риси особистості.

Одним із засобів естетичного розвитку дитини є багата культурна спадщина українського народу.

Так, у «Базовому компоненті дошкільної освіти» ми знаходимо підтвердження цьому положенню у розділі «Дитина у соціумі» [1]. У документі визначається, що дитина дошкільного віку повинна бути обізнана з національною культурою, вона «демонструє

інтерес до національних культурних цінностей... виявляє зацікавленість культурою українського народу» [1]. Тому освітню роботу у закладах дошкільної освіти необхідно спрямовувати таким чином, щоб діти дошкільного віку долучалися до розуміння цінностей народної національної культури, розвитку національної самосвідомості, духовності. Багатий потенціал містять народні іграшки, як перший етап знайомства дитини з оточуючим предметним світом, світом культури.

Сучасні дослідники народної іграшки зазначають, що іграшка вміщує інформацію про розвиток та соціальний стан суспільства, рівень його культурного розвитку, історичні надбання, розказує на зрозумілої мові про духовні ідеали та цінності пройдешніх поколінь [2].

Проведений у рамках дослідження аналіз робочих планів вихователів за

кладів дошкільної освіти виявив, що до народної іграшки-мотанки вихователі звертаються досить епізодично, не враховують у своїй роботі її педагогічний, ціннісно-естетичний, культуротворчий потенціал. Також було проведено опитування серед 27 вихователів закладів дошкільної освіти Суворівського району міста Одеси за такими питаннями: «Які засоби для розвитку естетичної культури дошкільників Ви використовуєте у своїй практиці?», «Які форми й методи Ви використовуєте при знайомстві дошкільників з традиціями декоративно-прикладного мистецтва України?», «Перелічить 3-4 види народних ляльок-мотанок, найбільш простих у виготовленні», «Який сенс закладений у народну ляльку «Подорожниця», «Дзвіночок», «Травниця»?; «Чи має значення кольорова гама для виготовлення народної іграшки «лялька-мотанка»?

Проводячи опитування, ми прийшли до висновку, що 70% вихователів не завжди розуміють специфіку розвитку естетичної культури дошкільників, ототожнюють її з художньої культурою, обізнаністю із мистецтвом. Ляльку-мотанку використовують на заняттях з народознавства 95% вихователів та на заняттях з образотворчого мистецтва при ознайомленні із предметами декоративного мистецтва 80% вихователів. Мають досвід з виготовлення ляльки-мотанки лише 25% вихователів. Мають розроблені конспекти, методичне забезпечення до занять та проводять заняття з виготовлення тек-

стильної народної іграшки – 10% вихователів.

Результати нашого дослідження також свідчать, що народна лялька не знайшла належної уваги серед різноманіття народних іграшок, її ігровий потенціал не використовується вихователями; адже ляльку-мотанку демонструють здебільш як артефакт декоративно-прикладного мистецтва.

Для розвитку естетичної культури дітей старшого дошкільного віку у нашому дослідженні було використано метод проектів, до якого ми залучили вихователів, дітей, батьків та майстриню народної іграшки, яка провела майстер-клас для вихователів та батьків.

У педагогічній роботі було використано такі прийоми:

- милування, здивування красою, вмилістю майстра, який зумів відобразити в своєму творі красу;

- настанова, яка спрямована на прояв індивідуально-творчого потенціалу дитини;

- актуалізація творчої активності й уяви;

- рольовий тренінг (уявлення себе у ролі майстра):

- ігрові ситуації [2].

У проекті були використані також прийоми евристики, які забезпечують концентрацію уваги, емоційний настрій, мобілізацію пам'яті, активізацію уяви, пошук самостійного рішення.

На базі закладу дошкільної освіти було організовано роботу мобільного міні-музею з поєднанням звичайної виставкової роботи, мультимедійних

засобів, лялькового театру, що створило певне культурно-освітнє середовище. Відвідування дошкільниками міні-музею завершувалося виготовленням ляльки-мотанки. Однак, діти не тільки виготовляли іграшку, але активно використовували її в театральних виставах та своїх іграх з іншими ляльками.

Разом з батьками у сімейному колі створювалися колекції ляльок-мотанок за різним призначенням, які потім демонструвалися у міні-музеї. В рамках даного дослідження педагоги та батьки помічали інтерес дітей, захопленість діяльністю із створення ляльок та ігор з ними, творчі вигадки дітей та батьків. Створилися саме родинні колекції, де ляльки виготовляли діти, батьки, бабусі.

За результатами проведеної роботи можемо констатувати, що використання у освітньому процесі ЗДО народної іграшки збільшило кількість дітей, що опанували знання культурної спадщини українського народу та отримали практичні уміння зі створення народних ляльок, що сприяє розвитку естетичної культури дітей дошкільного віку.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти
URL: [https:// www.ezavdnz.mcf.ua/867851](https://www.ezavdnz.mcf.ua/867851)
2. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н.М., Янцур Л.А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. Підручник. За заг. ред. Г.В. Сухорукової. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с.

ЗВУКОВИЙ ТЕКСТ, ВІДЕОЗОБРАЖЕННЯ ТА ЛЮДИНА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Моренцова А. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»

Ключові слова: текст; зображення; людина; інформаційне суспільство; технології.

Keywords: text; image; human; information society; technology.

В теперішній час набуває все більшого значення проблема взаємодії людини і інформаційних технологій. Ця проблема має подвійний характер. З одного боку, це підготовка інформації, яка повинна мати необхідні форму та зміст, а також розробка засобів опрацювання інформації, розміщеної на спеціальних носіях. З іншого боку, це вивчення особливостей сприйняття людиною інформації, яка подається за допомогою інформаційних технологій. В останньому випадку виникає питання щодо якостей, які допомагають людині сприймати інформацію, яка, за умови застосування інформаційних технологій, може в деяких випадках значно відрізнитись за деякими показниками (обсяг, форма, новизна тощо) від інформації, яку людина отримує в повсякденному житті або у професійній діяльності, не пов'язаній з інформаційними технологіями. Хоч деякі пристрої, створені на основі інформаційних технологій, стають звичними елементами повсякденного життя людини, все ж слід, принаймні для цілей дослідження, розглядати інформацію,

пов'язану з цими технологіями окремо від іншої інформації. Необхідно шукати спеціальні особливості такої інформації. Серед іншого, особливого значення в цьому питанні набувають дослідження в галузі прикладної лінгвістики, яка все більше в останній час використовує методи міждисциплінарних досліджень з метою виявити особливості взаємозв'язку людини та інформації на теперішній момент часу і в перспективі, коли з виникненням нових знань та технічних засобів нові явища зможуть значно змінити деякі сфери людської діяльності [1]. При цьому ще більш важливим стає також питання, які знання, вміння, навички, інші якості слід здобути людині, щоб ефективно працювати з інформаційними технологіями та з інформацією для досягнення конкретних цілей у конкретних ситуаціях життя та професійної діяльності. Вже сьогодні ми можемо спостерігати таке явище, коли людина часто не може скористатись всіма можливостями інформаційної техніки через відсутність необхідних знань та навичок. Це також стає зна-

чною проблемою поряд з проблемами розробки засобів програмного та технічного забезпечення для досягнення практичних цілей. Методами дослідження особливостей інформації та її взаємозв'язку з людиною стають спостереження та аналіз форм інформації, які створюються за допомогою інформаційних технологій з урахуванням цілей такої інформації, а також професійних та життєвих ситуацій, в яких така інформація існує.

В даній роботі ми розглянемо деякі особливості передачі інформації у формі звукового тексту та зображення, характерній для багатьох сучасних комерційних та соціальних форм передачі інформації. Це так звані презентації, відеоролики тощо. В сучасному інформаційному суспільстві, для якого характерним є велика кількість інформації, така форма передачі конкретного змісту не завжди може бути ефективною. Звуковий текст для його сприйняття потребує від людини певного часу. Через це людина не може відразу оцінити всю інформацію, як це може бути, наприклад, при перегляді письмового тексту. Тільки людина, яка має певну достатню підготовку та досвід у конкретній галузі знань та діяльності може за конкретними елементами навіть з окремих уривків звукового тексту оцінити текст та прийняти рішення: ознайомлюватись далі з цим текстом способом прослуховування або відмовитись від цього та перейти до пошуку іншої інформації. Але людина, яка не має достатньо попередніх знань,

пов'язаних з тематикою тексту, вимушена слухати звуковий текст до кінця, іноді декілька разів. Це не завжди можливо, оскільки людина живе в соціальному середовищі та потребує час для інших справ у житті та професійній діяльності, а також для ознайомлення з великою кількістю іншої інформації. Таким чином, у випадку із звуковим текстом людина виділяє відповідний час, як правило, тільки для інформації, яка має на її думку велике значення у порівнянні з іншою інформацією. Це враховують укладачі інформації. Звукова форма тексту, поєднана з відеозображенням, підкреслює значущість інформації, особливо якщо така інформація потрібна для розв'язання практичних та теоретичних задач у професійній діяльності. Інша справа, коли поєднання звукового тексту та відеозображення мають розважальний характер. В цьому випадку, людина, як правило, виділяє конкретний час для ознайомлення з такою інформацією. При такому варіанті сприйняття інформації пошук відповідей на практичні та теоретичні питання не ведеться.

Висновки. В сучасному інформаційному суспільстві використання передачі інформації у формі звукового тексту у поєднанні з відеозображенням має свої особливості. Така форма передачі інформації може підкреслювати значущість змісту тексту, особливо якщо цей текст орієнтований на рішення практичних та теоретичних задач. Поєднання звукового тексту та відеозображення також традиційно є

характерним для інформації розважального характеру. В інших випадках, особливо для людей, зайнятих інтенсивною професійною діяльністю, така форма передачі інформації не є ефективною. В інформаційному полі таких людей переважають письмові тексти та окремі зображення.

Література

1. Беззуб І.О. Інформаційні мультимедіа технології в системі вищої освіти як чинник модернізації освітнього інформаційного простору. Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21-23 жовтня 2014 р.)/ Нац. акад. наук України, НБУ ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – С. 275-278.

CONCEPTUAL FEATURES OF INNOVATION MANAGEMENT OF RESTAURANT ENTERPRISES

Kraynyuk L. M.

PhD, Professor of Department of Tourism and Hospitality Management
O. M. Beketov National University of Urban Economy

Polchaninova I. L.

PhD, Associate professor of Department of Tourism and Hospitality Management
O. M. Beketov National University of Urban Economy

Golovan K. R.

graduate student
O. M. Beketov National University of Urban Economy

Keywords: restaurant enterprises, innovation activity, management, conceptual features

The innovative orientation of the economic development of the restaurant industry in Ukraine leads to an increase in the role of innovative processes in restaurant enterprises and leads to an increase in the requirements for the quality of their management [1]. This, thereby, actualizes scientific work within the framework of the development of the innovation management system of restaurant enterprises. In this regard, it seems appropriate to highlight the conceptual features of innovation management, which are the essential characteristics of the management of the restaurant industry and determine its exceptional nature.

The growing role of innovation processes in the enterprise leads to an increase in the requirements for the quality of management, which, in turn, necessitates the presence of uniformity in understanding the management of innovative activities as a specific management [2]. It should be noted that, in spite of the accumulated scientific base in the subject

area under consideration [1-4], the problems of development of the innovation management system at restaurant enterprises require further research and theoretical substantiation. From the point of view of the conceptual approach, this task can be solved by highlighting the conceptual features of the management of innovative activities of enterprises, which can be defined as the key, essential, distinctive characteristics of this management.

Conceptual features of management of innovative activities of enterprises are determined by the nature and characteristics of innovation as a specific object of management, as well as its differences from traditional types of production and economic activities and are as follows.

1. Management of innovation activity consists in a specific impact on an object, the main purpose of which is to create an environment conducive to stimulating innovation.

2. Specific objectives of the management of innovative activities of restaurant

enterprises are: management of intellectual property; marketing research management in the implementation of innovations; innovation management and risk management; provision of the necessary resources; management of the psychological and social aspects of innovation; management of the creative potential of employees.

3. In the course of implementing the function of planning the innovative activity of restaurant enterprises, the following are taken into account: the probabilistic nature of the content and results of innovative activity; perspective and long-term nature of its consequences; the duration of the cycle, the high complexity of the work and a large number of participants – as a result, it is not possible to apply rigid goal-setting.

4. In the implementation of the function of the organization for the rational combination of all elements of innovation, several different types of organizational structures for innovation management are often used within one restaurant enterprise; the organizational structure of innovation management should be very dynamic and respond flexibly to changes in external and internal conditions; Informal organization occupies an important place in the management of innovation activities, while more and more often there is a need for flexible self-organization and flexibility of roles in innovation activities.

5. In the implementation of the motivation function, preference is given to the use of procedural theories that identify the most important aspects of the motiva-

tion mechanism associated with the recognition of the value system, the definition of the reward system and the system of expectations of the desired results; in addition, it is taken into account that the management of innovative activities of the enterprise is distinguished by the maximum degree of self-motivation.

6. In the implementation of the control function, its external forms become ineffective; self-control acquires great importance in the management of innovative activities, that is, the transfer of strict mechanistic control into the hands of the controlled themselves; a special role is played by communications related to the control of the course of innovation processes, in which the continuous exchange of information prevails.

7. In the management of innovative activities of the restaurant enterprise, prognostic tools and economic and mathematical methods for choosing the priority direction of innovation, methods of searching for innovative ideas are widely used; often there is a need to rely on intuition, logic and experience of people; a large place is given to socio-psychological types of influence, and the range of opportunities for the use of administrative levers is also narrowed [4].

8. The state influence on the innovation activity of restaurant enterprises consists in the formation of institutional and regulatory and legislative conditions for positive changes in the innovation sphere, in the stimulation and state support of innovation activity, as well as in foreign economic support for innovation activity.

The formulated conceptual features of

the management of innovative activities of restaurant enterprises are the essential characteristics of this type of management, determine its exceptional nature and distinguish it from the management of traditional activities. They should be taken into account when solving the problem of developing a management system for innovative activities of restaurant enterprises.

REFERENCES

1. Davydova O., Protsenko V. Methodical aspects of the neutralization of risks of innovative managing the development of hotel and restaurant enterprises. SHS Web of Conferences. 2019. Vol. 67. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196706011>
2. Zavalnyuk V., Klymchuk A. The innovative approach to the management of the enterprises in restaurant business. The effectiveness of business management: investments and innovation: Collective monograph. Lodz: AMEET Sp. zo.o., 2016. P. 108-113.
3. Titomir L., Danylova O. Investigation of backgrounds for the innovative development of the hospitality industry in various regions of Ukraine. Technology audit and production reserves. 2018. Vol. 4. Pp. 16-23. URL: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2018.138466>.
4. Skubilina, A. & Makeeva, O. Ukrainian enterprises innovative activity analysis. Trade and market of Ukraine. 2018. Vol. 44. Pp. 122-128. URL: <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2018-44-2-122-128>.

ОБЛІК ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Вівчар М.Б.,

студент

Мельянкova Л.В.,

к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів та природокористування України

Key words: accounting, формування, собівартість, зернові культури, рослинництво

Ключові слова: облік, formation, cost, cereals, crop production

Рослинництво – галузь, що відрізняється сезонним характером робіт. Технологічний процес у рослинництві складається з декількох етапів: підготовка до сівби, сівба (садіння) насіння, догляд за посівами і збирання врожаю, усі ці чинники впливають у першу чергу на собівартість продукції. Розглянемо облік витрат і методику визначення собівартості продукції зернових культур виходячи з особливостей виробництва.

Загальні принципи формування собівартості продукції рослинництва викладені в П(С)БО 16 «Витрати», П(С)БО 30 «Біологічні активи». Згідно з п. 17 П(С)БО 30 усі витрати, пов'язані з перетвореннями біологічних активів (у нашому випадку – сівбою зернових), визнаються витратами основної діяльності та обліковуються відповідно до норм П(С)БО 16. Отже, до складу виробничої собівартості за основною сільськогосподарською діяльністю включа-

ються: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, змінні та постійні розподілені загальновиборничі витрати.

Тему калькулювання в бухгалтерському обліку досліджували такі видатні вчені, як Л.К. Сук, Г.Г. Кірейцев, С.Ф. Голов, М.С. Пушкар, М.Ф. Огітчук та багато інших. Серед зарубіжних науковців визначними є праці Х. Андерсена, К. Друрі, Х. Еберта, Р. Ентоні, Д.Л. Нікольсона, П. Фрідмана, Ч. Хорнгрена.

Так, щодо виникнення потреби в собівартості продукції Л.К. Сук пише, що *“бухгалтерський облік повинен забезпечити інформацію не тільки про загальну суму витрат і доходів, а систематизувати її за видами діяльності, щоб була можливість знати ефективність виробництва конкретних видів продукції, робіт, послуг”*. Об'єктом обчислення собівартості в рослинництві є окремі види основної,

супутньої і побічної продукції, одержаної від вирощування сільськогосподарських культур. Для обліку витрат та виходу продукції рослинництва передбачено рахунок 23 «Виробництво», по дебету відображаються фактичні витрати, а по кредиту кількість виробленої продукції та її справедлива вартість. Синтетичний облік ведеться в Головній книзі, а аналітичний – в Книзі обліку витрат виробництва.

Виробнича собівартість власної продукції потрібна для аналізу господарської діяльності і прийняття управлінських рішень та складання звітності. Це стосується продукції рослинництва так і продукції тваринництва.

Для обчислення фактичної собівартості продукції підприємства керуються Методичними рекомендаціями з планування обліку і калькулювання собівартості продукції сільськогосподарських підприємств. Від вирощування зернових одержується чисте зерно, зерновідходи і солома, тому для аналізу господарської діяльності в кінці року визначається фактична собівартість одного центнера повноцінного зерна і фактична собівартість одного центнера зерновідходів. Порядок обчислення собівартості зерна відбувається в послідовності: Визначається загальна сума витрат, що стосується зернової продукції, для цього від фактичних витрат за рік віднімаємо вартість соломи; визначається кількість повноцінного зерна у зерновідходах, використовуючи відсоток вмісту зерна у зерновідходах, фактична собівартість 1 центнера повноцінного зерна,

фактичні витрати віднесені на зерно-відходи та фактична собівартість 1 центнера зерновідходів. На основі даних рахунку 231 відображаються по дебету витрати наростаючим підсумком з початку року, а по кредиту – вихід продукції з початку року за справедливою вартістю. Для визначення фактичної собівартості одиниці продукції необхідно взяти витрати по дебету за мінусом вартості побічної продукції і поділити на вихід продукції в переводі на повноцінне зерно.

Отже, підсумовуючи сказане вище, можна виділити такі особливості організації обліку витрат та калькулювання собівартості продукції рослинництва: Облік витрат виробництва в рослинництві побудовано таким чином, щоб мати змогу щомісячно узагальнювати витрати на окремі види робіт за культурами або однорідними групами, а по завершенні року обчислювати фактичну собівартість зібраної продукції. Така структура обліку уможливує контроль за відповідністю витрат обсягові робіт, якості й термінам їх виконання. Собівартість зерна, технічних культур кормів і продукції інших культур встановлюють лише після збирання врожаю, зазвичай наприкінці року, на відміну від продукції промислових підприємств, яку здебільшого калькулюють щомісячно. Продукцію оприбутковують і списують у витрати впродовж року за плановою собівартістю, коригують за фактичної собівартості лише після складання звітних калькуляцій по завершенні року. Корми й насіння з урожаю по-

точного року також списують на витрати за плановою собівартістю із подальшим коригуванням за фактичною собівартістю.

Варто відмітити, що собівартість продукції відображає економічну ефективність роботи суб'єкта господа-

рювання, а її точне визначення є інструментом контролю за базовим рівнем витрат, тому, однією із задач системи управління діяльністю суб'єкта господарювання є налагодження дієвої системи обліку витрат підприємства.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Миронець О.М.,

к.ю.н., доцент кафедри конституційного і адміністративного права,

Ткаченко А.О.,

здобувач вищої освіти другого «магістерського» рівня,

Юридичний факультет,

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

У світлі світових глобальних змін та цифровізаційних процесів, питання поняття та особливостей діджиталізації не втрачає своєї актуальності. У наш час вже важко уявити діяльність фахівців у галузі права без залучення у її процес інформаційних технологій різного рівня, правове регулювання яких зумовлює необхідність нашого дослідження.

На думку Кальченко Д., з якою складно не погодитися, діджиталізація, на сьогоднішній день позиціонується, як новий та якісний тип інформаційних та телекомунікаційних технологій, які охоплюють і змінюють сфери сучасного виробництва та суспільного життя [1].

Як вірно зауважує Жосан Г. діджиталізація, володіє потужним потенціалом, що надає компаніям шанс для досягнення своїх цілей та займати лідируючі позиції за певними напрямками соціально-економічного розвитку. Автоматизація робить процес менш залежним від людського фактору, який при цьому не змінюючи суті самого процесу. За допомогою певного алгоритму, який переноситься в цифровий формат, а надалі реалізовується написання спеціальної програми, можна отримати певний результат [3].

Нині обличчя світу змінилося і продовжує свої сутнісне технологічне перетворення у різних сферах та напрямках. Наприклад, перевагою під час здійснення банківських послуг є залучення їх цифрового варіанту, що є, безумовно, перевагою для швидкого проведення необхідних клієнтам банку операціям практично у будь-який час та в будь-якій точці України і за її межами.

Перспективами для одних і вже реальною для деяких у наші дні для банківських установ у вказаних нами вище цифрових умовах є: 1) оперативний та автоматизований процес для здійснення транзакцій та інших операцій, без залучення персоналу банку; 2) використання технологій блокчейну, що дозволяє зменшити ризики шахрайства та незаконного втручання в банківську сферу; 3) використання хмарних технологій, що забезпечить мережевий доступ, а саме співпраця з партнерами для розробки цифрових продуктів та створить надійну основу для оптимізації різних процесів у цій сфері.

Так, в Україні популярними сервісами банківських послуг є: Приват24, Монобанк, Raiffeisen bank та інші. Завдяки застосуванню цифрових техно-

логій, українцям стало набагато простіше здійснювати певні операції чи то купівлі-продажу, чи переказ грошових коштів, і що стало невід'ємним елементом для життя [2].

У світлі глобальної діджиталізації зазнає різючих змін і освітня галузь. Так, на сьогодні звичаною справою стало надання освітніх послуг онлайн, що зумовлене пандемічними умовами функціонування людства.

Як слушно наголошує Кальченко Д., під час карантину для підтримання та доступу навчання застосовуються різні платформи та програми, що дають можливість навчатися не виходячи з дому, а саме Zoom, Google meet та інші. Також, ці програми дають можливість не тільки проводити онлайн заняття але й бізнес зустрічі, проводити презентації проектів, що значно прискорює комунікацію між працівниками [1].

У сфері права сучасні інформаційні технології також задають прогресивного темпу. Для діяльності правника, застосовуються юридичні технології, які можуть бути швидшими, ніж самі юристи та допомагають скоротити час при виконанні роботи або пошуку інформації [2].

Сучасна юридична галузь збагатилася у своєму арсеналі різнофункціональними програмами-помічниками практикуючим правникам. Разом з ним, реальність наших днів надає можливість отримати консультацію навіть пересічним громадянам з низки нескладних питань у роботизованій системі чат-бота.

Наприклад, «Правомен» як універсальна програма (помічник), надає роз'яснення прав та деяких нюансів при укладенні договору, прийнятті чи звільненні з роботи, купівлі нерухомості та відкриті власного бізнесу [3]. Варто зауважити, що ця програма на сьогодні стала невід'ємним елементом роботи правника, що дає змогу скоротити час, адже даний сервіс дає змогу підготувати звернення, договори, та заяви з майже будь-якого питання.

Отже, можна дійти висновку, що діджиталізація має з одного боку прогресивно-інноваційний характер, а з іншого – є логічним розвитком людства у напрямку цифровізації його діяльності. У сучасних умовах правника варто розглядати як особу з не лише юридичними знаннями й компетентностями, але й якщо не повноправного фахівця у галузі інформаційних технологій, то неодмінно особу, яка має високий рівень комп'ютерної грамотності і культури.

Список використаних джерел

1. Кальченко Д.Ю. Підвищення безпеки виробництва за допомогою цифрових технологій 36. Наук. Праць XII Міжнар. науково-метод. конф. «Безпека людини у сучасних умовах», Харків, Україна, 3-4 грудня 2020. НТУ «ХПИ». С. 264-266.
2. Цифрова трансформація як ліфт у майбутнє. URL:<https://tqm.com.ua/ua/likbez/ua-articles/cyfrova-transformaciya-yak-lift-u-majbutnye> (дата звернення 08.05.2021).
3. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 44-52.

SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL INNOVATIVE DEVELOPMENTS OF THE MANUFACTURE OF DRINKS FUNCTIONAL BEVERAGES FROM THE FRUITS OF HIPPOPHAE RHAMNOIDES L. SELECTIONS OF THE INSTITUTE OF HORTICULTURE NAAS OF UKRAINE

T. Moskalets¹, A. Litovchenko¹, A. Vovkohon²

¹Institute of Horticulture, National Academy of Agrarian Science of Ukraine

²Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

E-mail: shunyascience@ukr.net

An important factor that determines the state of health of the population is quality nutrition. At the present stage, specialists are faced with the task of expanding production facilities and the range of food products enriched with vitamins, proteins and other substances with high biological and nutritional value, as well as finding effective approaches to processing plant raw materials. In particular, this applies to fruit and berry products, the range and nutrition of which are limited and requires the search for new possible niche crops that can provide a person with vital nutrients and have high environmental resilience in global climate change.

Sea buckthorn in this respect occupies a prominent place, has biologically valu-

able raw materials for the food and pharmaceutical industries, as well as decorative and agro-ameliorative properties, provides sustainable yields with resource-saving technology. In this regard, at the Institute of Horticulture NAAS under the leadership of Professor Olexander Litovchenko performed a series of studies to create full-fledged formulations of juices with high content of biologically active substances, resulting in the best samples of compositions of juices of new varieties of sea buckthorn. The originator of these forms is the NAAS IP (middle-late varieties 'Adaptivna', 'Osoblyva', 'Oliana', Forms 1-15-9 and middle-early varieties of Morkviana) (Fig. 1). Blended juices consisted of different ratios of sea buckthorn

Fig. 1. Fruits of sea buckthorn varieties selection by the Institute of Horticulture NAAS (a – variety 'Morkviana'; b – variety 'Oliana'; c – variety 'Adaptivna')

juice and low acid apple, birch and pumpkin juices.

Wine material from the Sea buckthorn variety 'Osoblyva' (form 1-15-8b) (Fig. 2), with gradual addition of sugar – 8.0 +++ differs in the best organoleptic indicators and high estimation; the aroma is clean, pleasant, sea buckthorn; taste – harmonious, pleasant harmonious. In second place in quality wine material from sea buckthorn Form 1-15-9 with the gradual addition of sugar – 8+ and in third place wine material from the variety Adaptive (form 1-15-5) made with the gradual addition of honey – 8.0 points. Characteristics of the drink: colour – light straw-golden; aroma – pure, with a floral shade; the taste is harmonious.

Author's development team: I. Grynyk, O. Litovchenko, T. Moskalets, A. Kuznietsov, V. Moskalets. Originator of the development: Institute of Horticulture of NAAS and LLC Agro-Industrial Company 'Mais'

New recipes of juice and vines are characterized health and functional purposes and have become a prerequisite for the development of projects of competitive and energy-saving recipes, technological instructions for their production:

1. Project of Technological instructions for production non-alcoholic fruit drink 'Oblipyshka'; purpose of development: the technological instruction extends to production of fruit non-carbonated drink 'Oblipyshka', is made on the basis of apple and sea buckthorn juices, water and sugar.

2. Project of Technological instructions for production fruit and berry ta-

Fig. 2. Preparation of samples of sea buckthorn semi-finished products to determine the quality and technological parameters

Fig. 3. Juices for health and functional purposes from the fruits of sea buckthorn varieties according to the innovative recipes 'Oblipushka' (a – sea buckthorn-carrot-apple; b – sea buckthorn-apple- pumpkin; c – sea buckthorn-apple-birch sap)

ble semi-sweet wine 'Oblipyshka'; purpose of development: technological instructions apply to the production of fruit and berry table semi-sweet wine 'Sea buckthorn' by wineries according to State National Standard of Ukraine 6036. 'Fruit

and berry table semi-sweet wine 'Oblipyshka' is made by fermenting sea buckthorn juice in a mixture with sugar.

3. Project of Technological instructions for the production of fruit and berry fragile dessert wine 'Oblipyshka', purpose of development: technological instructions apply to the production of fruit and berry fragile dessert wine 'Sea buckthorn' by wineries according to State National Standard of Ukraine 6036. 'Fruit and berry table semi-sweet wine 'Oblipyshka' is made by fermenting sea buckthorn juice in a mixture with sugar, followed by bringing to the condition of the finished wine.

References

- Belgard, A. L. (1971). Stieпноie liesoviedieniie [Steppe forest management], M. Forest industry, 336-339.
- Bryła, P. (2016). Organic food consumption in Poland: Motives and barriers, 105, 737-746. doi: <https://doi.org/10.1016/j.apet>.
- Chen, L., Xin, X., Yuan, Q., Su, D., & Liu, W. (2014). Phytochemical properties and antioxidant capacities of various colored berries. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 94, 180-188. doi: 10.1002/jsfa.6216
- Christaki, E. (2012). *Hippophae rhamnoides* L. (Sea buckthorn): a potential source of nutraceuticals. *Food Public Health*, 2, 69-72. doi: 10.5923/j.fph.20120203.02
- Cory, H., Passarelli, S., Szeto, J., Tamez, M., & Mattei, J. (2018). The role of polyphenols in human health and food systems: a mini-review. *Frontiers in Nutrition*, 5, 87. doi: 10.3389/fnut.2018.00087
- Derzhavniy reiestr sortiv roslyn, prydatnykh dlia poshyrennia v Ukraini na 2019 rik [State register of plant varieties suitable for dissemination in Ukraine in 2019] (2019). Ministry of Agricultural Policy and Food of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
- Dulf, F. V. (2012). Fatty acids in berry lipids of six sea buckthorn (*Hippophae rhamnoides* L. subspecies *carpatica*) cultivars grown in Romania. *Chemistry Central Journal*, 6, 1-12. doi: 10.1186/1752-153X-6-106
- Fang, R., Veitch, N.C., Kite, G.C., Porter, E.A., & Simmonds, M.S. (2013). Enhanced profiling of flavonol glycosides in the fruits of sea buckthorn (*Hippophae rhamnoides*). *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 61, 68-75. doi: 10.1021/jf304604v
- Goszcz, K., Duthie, G. G., Stewart, D., Leslie, S. J., & Megson, I. L. (2017). Bioactive polyphenols and cardiovascular disease: chemical antagonists, pharmacological agents or xenobiotics that drive an adaptive response? *British Journal of Pharmacology*, 174, 1209-1225. doi: 10.1111/bph.13708
- Grynyk, I. V., Moskalets, T. Z., Moskalets, V. V., & Shevchuk, R. S. (2018). Oblipykha krushynovydna (*Hippophae rhamnoides* L.) – spozhyvcho-tsinnyi ta perspektyvnyi syrovynnyi resurs zdorovoho kharchuvannia liudyny [Sea buckthorn (*Hippophae rhamnoides* L.) as perspective valuable for consumption raw material resource of the sound nutrition of man]. *Horticulture*, 73, 17-24 (in Ukrainian).
- Hakeem, K. R., Ozturk, M., Altay, V., & Mamedov, N. (2018). An alternative potential natural genetic resource: sea buckthorn [*Elaeagnus rhamnoides* (syn.: *Hippophae rhamnoides*)]. *Global Perspectives on Underutilized Crops*. doi: 10.1007/978-3-319-77776-4_2
- Kucherenko, M. Ye (2001). Suchasni metody biokhimichnykh doslidzhen [Modern methods of biochemical research]. Phitosocenter, Kyiv (in Ukrainian).
- Litovchenko, O. M., & Kuznetsov, A. V.

- (2019). Naukove zabezpechennia vyrobnytstva bezalkoholnoi ta slaboalkoholnoi produktsii u plodopererobnii haluzi [Scientific providing of making non-alcoholic and low alcoholic products in the fruit processing]. *Horticulture*, 74, 133-139 (in Ukrainian). doi: 10.35205/0558-1125-2019-74-133-139
14. Mikolajko, I. I., & Shlapak, V. P. (2014). Hippophae rhamnoides L. u filohenetychnii systemi roslynnoho svitu [Hippophae rhamnoides L. in the phylogenetic system of the plant world]. *Scientific Bulletin NFTU of Ukraine*, 24(1), 125-131 (in Ukrainian).
  15. Moskalets, V. V., Grynyk, I. V., Moskalets, T. Z., & Frantsishko, V. S. (2019). Metodichni rekomendatsii z vyznachennia ekoloho-adaptyvnoho i produktyvnoho ahrobiopotentsialu henotypiv obliptykhy (Hippophae rhamnoides L.) dlia selektsii ta intensyvnoho sadivnytstva [Methodical Recommendations to determine Ecological-Adaptive and Productive Agrobio Potential Genotypes of Sea Buckthorn (Hippophae rhamnoides L.) for breeding and intensive horticulture] (in Ukrainian).
  16. Moskalets, T. Z., Moskalets, V. V., Vovkohon, A. H., Shevchuk, O. A., & Matviihuk, O. A. (2019). Modern breeding and cultivation of unpopular fruits and berries in Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(3), 204–213. doi: <http://dx.doi.org/10.15421/2019082>
  17. Moskalets, V. V., Moskalets, T. Z., Grynyk, I. V., Litovchenko, O. M., Shevchuk, L. M., Kryvoshapka, V. A., Kytayev, O. I., & Hrusha, V. V. (2019). Zvit pro naukovotekhnichnu robotu stvorennia ekolohoadaptyvnykh henotypiv obliptykhy krushynopodibnoi dlia intensyvnoho sadivnytstva [Report on scientific and technical work of creation of ecological adaptive genotypes of sea buckthorn for intensive horticulture]. Kyiv, Institute of Horticulture NAAS of Ukraine, 206–249 (in Ukrainian).
  18. Olas, B., Żuchowski, J., Lis, B., Skalski, B., Kontek, B., Grabarczyk Ł., & Stochmal, A. (2018). Comparative chemical composition, antioxidant and anticoagulant properties of phenolic fraction (a rich in non-acylated and acylated flavonoids and non-polar compounds) and non-polar fraction from *Elaeagnus rhamnoides* (L.) A. Nelson Fruits. *Food Chem.*, 247, 39–45. doi: <https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2017.12.010>
  19. Pantieliieva, Ye., I. (2006). Oblepiha krushinovaia (Hippophae rhamnoides L.) [Sea buckthorn (Hippophae rhamnoides L.): monograph], Barnaul, 249 (in Russian).
  20. Sheng, H. M., An, L. Z., Chen, T., Xu, S. J., Liu, G. X., Zheng, X. L., Pu, L. L., Liu, Y. J., & Lian, Y. S. (2006) Analysis of the genetic diversity and relationships among and within species of Hippophae (Elaeagnaceae) based on RAPD markers. *Plant Systematics and Evolution*, 260, 25–37. doi: <https://doi.org/10.1007/s00606-006-0413-1>
  21. Skalski, B., Kontek B., Olas, B., Żuchowski, J., & Stochmal, A. (2018). Phenolic fraction and nonpolar fraction from sea buckthorn leaves and twigs: chemical profile and biological activity. *Future Med Chem.*, 10(20), 1–14. doi: <https://doi.org/10.4155/fmc-2018-0144>
  22. Skrovankova, S., Sumczynski, D., Mlcek, J., Jurikova, T., & Sochor, J. (2015). Bioactive compounds and antioxidant activity in different types of berries. *International Journal of Molecular Sciences*, 16, 24673–24706. doi: 10.3390/ijms161024673
  23. SSU ISO 2173:2007 (2009). Fruky, ovochi ta produkty yikh pereroblennia. Metod vyznachennia sukhykh rehovyn refraktometrychnym metodom [Fruit and vegetable products. Determination of soluble solids by refractometric method]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
  24. SSU ISO 4954:2008 (2009). Fruky, ovochi ta produkty yikh pereroblennia. Metod vyznachennia tsukriv [Products of processing fruits and vegetables. Methods for determining sugars]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).

25. SSU ISO 4373:2005 (2006). Fruky, ovochi ta produkty yikh pereroblennia. Metody vyznachennia vmistu polifenoliv [Fruits, vegetables and products of processing. Methods determination content of polyphenols]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
26. SSU ISO 8069:2015 (2017). Produkty pereroblennia fruktiv ta ovochiv. Tytrometrychnyi metod vyznachennia pektynovykh rechovyn [Products of processing fruits and vegetables. Titrimetric method determination of pectin substances]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
27. SSU ISO 6557-2:2014 (2015). Produkty pereroblennia fruktiv ta ovochiv. Metody vyznachennia askorbinovoi kysloty [Fruits, vegetables and products of processing. Methods determination content of ascorbic acid]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
28. SSU 4305:2004 (2005). Fruky, ovochi ta produkty yikh pereroblennia. Metod vyznachennia karotynu [Fruit, vegetables and products of their processing. The method of determining carotene]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
29. SSU 4837:2007 (2007). Fruky ta yahody shvydkozamorozheni. Tekhnichni umovy [Fruits and berries quickly frozen. Specifications]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
30. SSU 4283.1:2007 (2007). Konservy. Soky ta sokovi produkty. Chastyna 1. Terminy ta vyznachennia [Canned food. Juices and juice products. Part 1. Terms and definitions]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
31. SSU 4069-2002 (2002). Napoi bezalkoholni. Zahalni tekhnichni umovy [Soft drinks. General specifications]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
32. SSU 6036:2008 (2008). Vyna plodovo-yahidni. Zahalni tekhnichni umovy [Fruit's and berries wines. General specifications]. State consumer standard of Ukraine, Kyiv (in Ukrainian).
33. Stobdan, T., Dolkar, P., Chaurasia, O., Kumar, B. (2017). Seabuckthorn (*Hippophae rhamnoides* L.) in trans-Himalayan Ladakh, India. *Defence Life Science Journal*, 2(1), 46-53. doi: <https://doi.org/10.14429/dlsj.2.11074>
34. Tarasov, V. V. (2005). Flora Dnipropetrovskoi ta Zaporizkoi oblasti. Sudynni roslyny. Biolohekolohichna kharakterystyka vydiv [Flora of Dnipropetrovsk and Zaporizhzhya regions. Vascular plants. Biological and ecological characteristics of species]. Dnipropetrovsk, DSU, 276 in Ukrainian).
35. Tkachenko, A., Birta, G., Burgu, Y., Floka, L., & Kalashnik, O. (2018). Substantiation of the development of formulations for organic cupcakes with an elevated protein content. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 3 (93), 51–58. doi: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2018.133705>
36. Tkachenko, A., Syrokhman, I., Lozova, T., Ofilenko, N., Goryachova, E., Hmelnitska, Y., & Shurduk, I. (2019). Research of consumer properties of developed biscuits based on organic raw materials. *EUREKA: Life Sciences*, 1, 59–64. doi: <http://dx.doi.org/10.21303/2504-5695.2019.00849>

Інновації в галузі освіти

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Меркулова Н. В.,

к.п.н., доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Яджак Я. П.,

здобувач вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Провідне місце при переході закладів дошкільної освіти у новий якісний стан роботи відводиться розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку, силами професійно компетентних, психологічно підготовлених, творчих педагогічних колективів у співтворчості з ученими. І цей процес взаємозв'язку практики і теорії в педагогіці нероздільний.

Розвиток творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку, в наш час, є досить актуальним. Так, розвиток творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку є багатогранним процесом, передбачає оволодіння вихователем основ інноваційної педагогічної діяльності та забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу [1; 2].

В аспекті дослідження проблеми розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку, важливим є визначення поняття «креативність». Необхідно підкреслити, що креативність може бути визначена як процес створення будь-чого, що є як оригінальним, так і таким, що має цінність або характеризується неповторністю, експресивністю та винахідливістю.

Аналіз наукової літератури та практичний досвід свідчить, що креативність означає здатність до творчості, розуміється як потенціал, внутрішній ресурс людини, що виявляється у мисленні, спілкуванні, почуттях, окремих видах діяльності, визначається сприйнятливістю до нових ідей. Так, основна відмінність поняття креативності від поняття творчості полягає в тому, що креативність розглядається як певний специфічний стиль діяльності, в той час, як творчість сама по собі є діяльністю. Вцілому креативність частіше, ніж творчість, пов'язують із когнітивними процесами.

У контексті дослідження даної проблеми зазначимо, що дошкільний вік – найважливіший етап у становленні творчого світогляду людини. Дошкільний вік характеризується підвищеною допитливістю в різних сферах, але особливий інтерес діти проявляють до творчості. Так, старший дошкільний вік – період життя дитини від п'яти до шести років, коли вона активно пізнає навколишній світ, опановує навички спілкування з дорослими та однолітками, удосконалює свої вміння з різних

видів предметно-практичної діяльності, розвиває власні здібності [1, с. 5].

Відповідно до психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку, нами було визначено критерії розвитку творчої уяви старших дошкільників: оригінальність образів – продуктивна уява породжує абсолютно нові образи, що не мають повторень у попередніх дитячих роботах. Зазначимо, що зміст створених образів вирізняється нетиповістю, емоційною забарвленістю, цілісністю та естетичною оформленістю.

Підкреслимо, що від того, яка кількість образів створена, що не являє схожий сюжет, залежить, чи є образ гнучкий чи ні. Всі створені образи до певних сюжетів мають носити ознаку новизни та не повторюватися. Так, при оцінці даного критерію необхідно звертати увагу на здатність дитини до багаторазового використання заданої деталі при побудові певної композиції, але уникаючи повторів та шаблонності.

Враховується гнучкість використання ідей, пластичність фантазії та логічна побудова нових образів при проблемній ситуації; швидкість створеного образу – характеризується обсягом створеного образу за одиницю часу. Важливо оцінити бажання дитини до створення образів, швидкість її думки та здатність до імпровізації об-

разів без готових шаблонів; продуктивність образів – характеризує кількісний показник, який визначається обсягом та кількістю створених образів уяви дитиною. При цьому враховуємо якісні його характеристики, які виникають перед створенням певного творчого продукту. Підкреслимо, що внутрішній план дій допомагає активізувати уяву дитини та створити якісно новий образ із подальшим його застосуванням у творчих продуктах.

Отже, вихователю варто усвідомити, що створювати образ – це не те саме, що відтворювати певний об'єкт або явище. Це означає передусім передавати його ознаки, спираючись на пережиті емоційні враження, які формуються в результаті візуального, аудіального, тактильного, кінестетичного та емоційного контакту.

Література:

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). К.: Райдуга, 1994. 61 с.
2. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Нова редакція: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 22.01.2021).

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В УЧНІВ-ГІТАРИСТІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ

Котова Ліна Миколаївна

доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментального виконавства та музичного мистецтва естради Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Мірошниченко Валерія Віталіївна

викладач МКЗК ДДМШ 19 м. Дніпро

***Анотація.** В статті розглянуто поняття «самостійна робота» та «самостійність» учня-гітариста. Наголошено на визначній ролі викладача в організації самостійної роботи учнів-гітаристів.*

Ключові слова: учні-гітаристи, самостійна робота, самостійність, музичні твори.

Keywords: guitar students, independent work, independence, musical works.

Постійний й стрімкий розвиток інформаційних технологій, інтеграція України у світовий культурний простір, модернізація вітчизняної мистецької освіти, децентралізаційні процеси в мистецькій освіті – все це потребує удосконалення традиційних та розробки інноваційних технологій, які спрямовуються на формування в учнів мистецьких шкіл знань, умінь, навичок.

Початкова мистецька освіта, до якої належать мистецькі школи, покликана до надання учням компетентностей початкового рівня, а також є фундаментом подальшого розвитку людини.

В той же час, учні мають велике навантаження, крім закладів музичної освіти займаються спортом, танцями, художнім мистецтвом, відвідують курси з іноземної мови. Досить важко вчителю спиратись на підтримку батьків щодо мотивації і наполегливості учнів, оскільки демократизація освіти

і суспільства взагалі, зокрема сімейної педагогіки, дає нам досить широку палітру мотивацій і стратегій сім'ї. Ми зустрічаємось і з вимогливими позиціями батьків, і з проявами гіперопіки дитини, і з перекладанням усієї відповідальності за результати навчання лише на педагога тощо. Відтак, учитель у теперішніх умовах стає ще й певною мірою дипломатом. За таких обставин, важливою постає проблема самостійної роботи учнів.

Самостійна робота є невід'ємною частиною навчального процесу та виконується без участі педагога. В процесі навчання у мистецькій школі самостійна робота вносить вагомий вклад у розвиток виконавського мистецтва та у роботу над певним художнім твором.

Теоретичний аналіз педагогічної літератури виявив акцент на розрізненні понять навчальної діяльності, таких як «самостійна робота» та «самостійність».

В українському педагогічному словнику самостійність визначається як «одна з властивостей особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення» [4, с. 214].

Є.А. Подольська розглядала, самостійність з точки зору інтегративної якості особистості, що полягає в здатності і потребі приймати та реалізовувати рішення з власної ініціативи і нести за них відповідальність. Виразом самостійності особистості, на думку авторки, є її дії, вчинки, висловлювання, оцінка особистістю оточуючих і самої себе. Самостійність співвідноситься з самореалізацією особистості, з її активністю щодо внутрішніх мотивів, без зовнішнього примусу, з відносною незалежністю [5, с. 265].

Самостійність вбачається в умінні постановки цілей, у наполегливості у досягненні їх виконання власними силами, у відповідальному відношенні до своєї діяльності, в умінні діяти ініціативно не тільки в знайомих обставинах, але й в нових ситуаціях, які потребують нестандартних рішень. Самостійність формується у процесі становлення особистості та на кожному етапі має свої особливості і є вихідним принципом у розкритті сутності самостійної роботи [3].

Л. Баренбойм, у своїх нарисах, звертав у вагу на тезу Л.В. Ніколаєва: « в області музичного виконавства вчитель повинен дати учню основні за-

гальні положення, спираючись на які останній зможе піти своїм художнім шляхом самостійно, не потребуючи допомоги» [1, с. 133]. Автор закликав педагогів-музикантів не заважати устремлінням учня «навчитися вчитися» та не вимагати від нього безперечного виконання у музичній діяльності вказівок викладача.

Отже, одним з головних завдань викладача гітари – навчити учня самостійно працювати, долати труднощі, мотивувати і привчати до самомотивації, бачити цілі, вміння організовувати свої зусилля у часі і просторі.

У педагогіці нині немає єдиного визначення поняття самостійної роботи. Ба більше, історично самостійна робота вважалась більш притаманною студентам вищої школи. Вважається, що самостійна робота – це вид діяльності, який здійснюється студентом, а підготовлюється викладачем; ця робота здійснюється без викладача, але спрямовується саме ним. Про відсутність чи присутність самого вчителя під час виконання самостійної роботи говорили різні автори, однак, на нашу думку, це були педагоги різних дисциплін та спеціальностей: саме тому є різні думки. До того ж, першими самостійну роботу учнів почали висвітлювати педагоги загальних шкіл, тому вони визначають, що самостійна робота учнів включається в процес навчання; це така робота, що виконується без прямої участі вчителя, але за його завданням в спеціально наданий для цього час, при цьому учні свідомо прагнуть досягти поставленої в завданні мети,

вживаючи свої зусилля і висловлюючи тією чи іншою формою результат розумових або фізичних дій [2, с. 33].

Б.П. Єсіпов під самостійною роботою студента, розуміє діяльність, яка виконується без безпосередньої участі вчителя, але згідно з його завданням в спеціально відведений для цього час. При цьому студент має досягнути поставленої в завданні цілі, проявляючи свої зусилля та виражаючи в тій чи іншій формі результати розумових та фізичних дій. У наведеному визначенні Б.П. Єсіпова звертається увага на вираз «без безпосередньої участі вчителя», що, на нашу думку, точніше відображає сутність самостійної роботи, ніж вираз «без допомоги вчителя» [2, с. 15].

Досліджуючи сутність та структуру самостійної навчальної діяльності студентів, С Рибак описує модель самостійної роботи. На наш погляд, доцільно орієнтуватися (враховувуючи при цьому специфіку музично-виконавської діяльності) на таку модель і в процесі удосконалення самостійної роботи учнів-гітаристів мистецьких шкіл. Модель містить в собі три етапи: підготовчий, реалізаційний та завершальний. Підготовчий (перший) етап виконує цілеутворювальну, діагностичну, мотиваційну (попередня мотивація), планувальну функції, реалізаційний – організаційну, мотиваційну (підтримуюча мотивація), інформаційну, контрольну функції. Завершальний етап здійснює аналітичну. Коректувальну, мотиваційну (мотивація для подальшої самостійної роботи) функції [6].

Такі визначення самостійної роботи ми приймаємо із відповідним їх переосмислення для умов мистецької школи. На нашу думку, самостійна робота у мистецьких школах відбувається під керівництвом і за планом викладача, однак поза межами уроку і, зазвичай, мистецької школи. Вчитель не може впливати на час, який учень витрачає на самостійну роботу, однак може рекомендувати певну частоту і тривалість самостійної роботи учня.

Питання про роль викладача є принциповим у вирішенні проблеми організації самостійної роботи учнів-гітаристів. Важливо навчити тримати під контролем якість і корисність самостійних занять. Бажано рекомендувати учню встановити чіткий розклад занять. Викладач також займається веденням журналу (щоденника), де детально описує завдання на наступний урок та методи подолання виявлених недоліків.

Також в викладач привчає учня до того, що якщо класні заняття мають розклад, самостійні також мають бути чітко організовані у часі.

Звичайно, викладач формально не дбає про приміщення для самостійних занять (якщо такі заняття не передбачені в приміщенні самої мистецької школи), однак порадити тишу, усамітнення під час занять, графік самостійної роботи, погоджений із розкладом загальноосвітньої школи, вчитель може. Так само, як і привчити учня до організованості у просторі, а також до підготовки всього необхідного для самостійної роботи: інстру-

менту, нот, зошити, щоденника тощо. Викладач має донести до учня важливість підготовки процесу самостійної роботи, донести думку про цінність часу. Зрештою, ефективність і успішність учня залежить від систематичності занять. Викладач має складати план самостійної роботи для учнів: підбати які твори, вправи, етюди вивчаються, а які відпрацьовуються. Важливо уникати монотонності самостійної роботи і дбати про її різноманітність.

Отже, із вищевикладеного, можемо зробити висновки, що самостійна робота учня-гітариста – це специфічна форма навчальної діяльності, яка характеризується особливостями цієї діяльності та визначається індивідуально-психологічними й особистісними властивостями індивіда. Вона є багатоаспектним явищем і має не тільки навчальне, а й особистісне, суспільне значення. Самостійна робота учня-гітариста – це не тільки вивчення навчального матеріалу, але і ефективний прийом навчання, засіб розвитку у нього уміння самостійно мислити, організувати процес навчання і аналізувати свою музично-виконавську діяльність. В процесі самостійної роботи розвиваються розумові можливості учня, підвищується його ерудиція та освіченість. Самостійність вбачаємо в

умінні учня без сторонньої допомоги зорієнтуватися в незнайомому матеріалі, правильно прочитати нотний текст, скласти переконливу інтерпретацію; у знаходженні ефективних шляхів розучування твору, потрібних прийомів і засобів втілення художнього задуму, критичній оцінці результатів власної музично-виконавської діяльності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баренбойм Л. За полвека. Очерки. Статьи. Материалы / Л. Баренбойм. – Л.: Сов. композитор, 1989. – 368 с.
2. Есипов Б. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Есипов Б. – М.: Учпедгиз, 1961. – 240 с.
3. Згурська Н.М. Розвиток творчої самостійності як основа формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя / Н.М. Згурська // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. Зб. наук. Праць. – К.:ДПУ ім.М.П. Драгоманова,1997. – С.299-301.
4. Золотова І. С. Самооцінка як уміння музично-виконавської самоорганізації учнів дитячих музичних шкіл / І. С. Золотова. – Режим доступу : <https://fs01.vseosvita.ua/0100dx2c-ad87.pdf>
5. Подольская Е. А. Педагогика и психология высшей школы: учеб. для высш. учеб. заведений / Е. А. Подольская. – Х.: Изд-во НУА, 2017. – 414 с.
6. Рибак С. Б. Сутність і структура самостійної навчальної діяльності студентів / С. Б. Рибак Н. Б. Баумвальд Р. М. Писарик. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/932>

UDC 316.259

PROFESSIONAL CORRELATES OF PSYCHOSOMATIC DISORDERS

Dolynnyi Serhii Serhiovych

graduate student of Vinnytsia State Pedagogical University

named after Mykhailo Kotsyubynsky

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3555-5818>

The specificity of modern psychological problems is determined by the need to master new socio-economic and professional experience. On the one hand, in connection with the transition to a market economy, new professions have emerged that are not yet rooted in the professional culture of our society, on the other – there is a painful process of breaking stereotypes of traditional forms of professionalism, which also change in modern conditions.

It is also important that the image of the profession as a cognitive and emotional formation to some extent changes the system of general guidelines in the social and individual consciousness of people. Previously, the ideal image of a professional was largely related to the image of specific people, their professional biographies and professional values. Now we can observe that to some extent the «ideal image of a professional» has been replaced by the «ideal way of life» («American», «European», «new Ukrainians», etc.).

Disappointment in economic and social reforms, changes in values towards the profession itself cause inadequate choice of profession, unpreparedness for professional activity, unfitness for work, which causes aggression, stress, phobias, psychosomatic disorders and disorders. Thus, the relevance

of the study is determined by the need for a more detailed study of the relationship between professional affiliation and mental health (or, conversely, psychosomatic disorders), the need to understand the specifics of deviant manifestations of psychosomatics to select adequate forms of prevention and treatment. This determines the purpose and objectives of our study.

The problem of interrelation of professional activity and mental health in its various aspects is actively investigated by V.G. Aseev, O.A. Blinov, M.P. Budyakina, L.I. Buchek, I. Wilsh, P.B. Ziberman, K.M. Gurevich, T.S. Kirilenko, E.O. Klimov, M.S. Korolchuk, V.D. Mendelevich, P.P. Kryvoruchko, I.K. Kryazheva, L.V. Kulikov, N.S. Pryazhnikov A.A. Rusalina, V.V. Stasiuk, P.P. Cherkashin and other scientists.

Human health is harmony with the world, feelings, personal relationships, internal factors that ensure the normal functioning and functioning of the individual. This is the realization of dreams, needs due to certain life desires that shape a person as a person, improve his self-knowledge, self-realization, self-motivation, encouragement and self-criticism [3, p.124].

Psychosomatic disorders are a group of diseases based primarily on the body's re-

sponse to conflict, associated with morphologically established changes and pathological disorders in the organs. There are the following main psychosomatosis: bronchial asthma, ulcerative colitis, essential hypertension, neurodermatitis, rheumatoid arthritis, duodenal ulcer, hyperthyroidism, diabetes.

Analyzing the scientific literature [1,2,5,6], we conclude that *the term «profession» is most often used in the following meanings*: the community of people involved in a particular field; sphere of activity as a set of labor growths; work, the process of activity in a certain field; qualitative certainty of a person who has certain skills, knowledge, experience, personal qualities; social position of man.

The profession is mainly described by such terms as responsibilities, abilities, skills, prestige, level of education required, material prosperity, social significance of work, privileges. The profession is a socio-objective component of the professional continuum of subjective activity, professional suitability, professional identity.

Professional stability is understood as the mutual conformity of a particular person in a certain field of application of his activity and at a certain time [7, p.45]. The professional qualities include: civic qualities, attitude to work and profession, interests, inclinations, capacity, special abilities, skills, habits, knowledge, experience.

The assessment of the level of professional readiness for a certain work according to a number of scientists [1,2,5,6] should be based on the following criteria: job satisfaction and relationships in the team, success in mastering the profession,

success in work, psychophysiological «price» of work, the degree of mental regulators of activity – the subjective image of the profession, self-awareness, professional self-awareness.

Professional identity is a psychological category that concerns the awareness of one's belonging to a certain profession and professional community [7, p.48]. The profession, according to L.B. Schneider, is most strongly associated with moral professional guidelines, which are expressed in the understanding of the subjectivity of their work, responsibility for it and in the experience of their own professional self-identity.

I. Wilsh [1], considering the problem of choosing a profession, is based on a thorough analysis of theories of professional development (in particular, the theory of Super), as well as on his original concept of permanent individual personality traits. According to this concept, individual personality traits, as a special case of an autonomous system, can be divided into steel (independent of the environment, not subject to formation) and variables (dependent on the environment, formed in the process of learning and education). Given the need to maintain the functional balance of man, the optimal choice of profession is possible in the case of conformity of the profession to stable individual traits and further adaptation of variable traits to professional activity, or in case of adaptation of conditions, requirements of professional activity, based on variable personality traits. Fig.

The individual, choosing a certain profession, must have specific qualities

so as not to be unfit for work. In the future, the profession imposes certain requirements and imposes a stereotype of behavior, deviations from which can block professional growth. Long-term professional activity is able to form certain significant personal traits for each profession. According to S. Osipov [for 4, P.217-218], we can distinguish six different requirements, style of behavior, the necessary individual psychological characteristics of employees: practical (farmers, drivers, etc.; the main qualities – unsocialization, maturity, masculinity, extroversion, intrusiveness), research (chemists, biologists; unsocialization, masculinity, introversion, self-sufficiency, intrusiveness), social (teachers, social workers; energy, perseverance, conservatism, femininity, socialization), traditional, booksellers masculinity, immodesty, extroversion, responsibility, entrepreneurial (businessmen, politicians; socialization, dominance, conservatism, impulsiveness), art (musicians, actors; immaturity, sophistication, paranoia, introversion).

V.D. Mendelevich argues that specific professional variants of deviant behavior are most often observed in the profession of doctor, politician, teacher, rescuer, model (model), military and representatives of creative specialties. In addition, the author argues that the vast majority of deviant forms of behavior occurs in people of creative professions, and harmony and normativeness – in representatives of those professions where creativity is minimal [4, p.223]. Since deviant behavior is directly related to psychosomatosis, we conclude

that there is a potential danger to this creative profession.

The study, which was conducted on the basis of the Cardiology Center of Vinnytsia Regional M.I. Pirogov, involved 50 people with cardiovascular disease (CVD) aged 25 to 65 years, various professions. The control sample consisted of 52 individuals without chronic somatic diseases, with normal blood pressure by multiple measurements. This sample was formed by employees of various enterprises in Vinnytsia during medical examinations.

Research methods. Beck's questionnaire was used to assess the detection of anxiety and depressive symptoms. Serdyuk's questionnaire was used to study the self-assessment of the social significance of the disease. To determine the neuro-psychological stability, the risk of maladaptation in stress, the diagnosis was performed by the method of «Forecast». To identify personality type A (behavioral pattern that leads to coronary heart disease) used a questionnaire D. Jenkins, adaptation of A.A. Goshtautas. The mini-cartoon typological questionnaire (abbreviated version of the MMRI questionnaire, adapted by F.B. Berezin and M.P. Miroshnikov) was useful for identifying disharmonious personality development and mental health screening. Factors that determine the attitude to the profession and professional identity were studied by us using the method «Factors of attractiveness of the profession» V.A. Yadov (modification N. Kuzmina, A. Rean) and the method of studying professional identity (MIPI) L.B. Schneider. In addition, to address the research, an author's questionnaire was developed, which contains 24 questions that re-

flect a person's attitude to the social environment, family relationships, personal «I», psychodynamics of personality stress, somatic changes in the body.

Since the mathematical and statistical processing of the results is not yet complete, we note the most important identified trends. In patients with CVD, compared to healthy individuals, the level of disintegration between vital needs and accessibility in different spheres of existence, the degree and variation of deviant manifestations, the level of depression are much higher; much lower level of psychological stability; inadequate overestimation of the social significance of the disease in the following areas: material damage, limitation of pleasures, the formation of feelings of uselessness, limitation of feelings of strength and energy, deterioration of attitudes toward the patient in the family, deterioration of attitudes toward the patient at work; low level of professional identity.

It was found that the most important factor of psychosomatic disorders was social stress: problematic relationships in the professional sphere, including professional unrealisation (non-professional work, forced labor, unemployment, etc.), interpersonal conflicts with the leader and the team, domestic problems. The second most important cause of cardiosymptoms, as we found out, is *emotional discomfort in the family and family stress*: unfavorable relationships with relatives, difficult financial situation, lack of support, divorce, death of a loved one.

It was found that the core of the personality of people with CVD is the desire

for leadership, social advantage, perception of life as an arena of competition, a strong focus on victory at any cost, a strong desire to be first in everything, especially in the professional sphere, over-activity, incontinence, persistence, persistence, impatience in achieving the goal.

In view of the above, we conclude that important factors for the harmonious development of personality and mental health are professional readiness, adequate professional choice, professional suitability and the achievement of positive professional identity.

Reference

1. Вільш І. Vibir of the profession: a special aspect // Pedagogical process: theory and practice: Zb. sciences. good. – K.: EKMO, 2003. – VIP. one. – S. 36-53.
2. Klimov E.A. Psychology of professional self-determination. – Rostov-on-Don, 1996.
3. Kulikov L.V. Psychohygiene of the individual. Questions of psychological stability and psychoprophylaxis: a textbook. – SPb.: Peter, 2004.– 464 p.
4. Mendelevich V.D. Psychology of Deviant Behavior: Textbook. – St. Petersburg: Rech, 2005. – 445 p.
5. Pryazhnikov NS Methods for enhancing professional and personal self-determination: Study guide. – 2nd ed., Erased. – M.: Moscow Psychological and Social Institute; Voronezh: Publishing house NPO «MODEK», 2003. – 400 p.
6. Rean A.A. Psychological analysis of the problem of satisfaction with the chosen profession // Questions of psychology, 1988.– No. 1.– P. 83–88.
7. Schneider LB Personal, gender and professional identity: theory and diagnostic methods. – M.: Moscow Psychological and Social Institute, 2007.- 128 p.

ФІЛОСОФСЬКО СВИТОГЛЯДНИЙ ЗМІСТ ПРОБЛЕМИ НЕЛІНІЙНОСТІ

Храменок Л. О.

викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти

КЗ Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Термін «нелінійність» походить з математики та відображає певний вид математичних рівнянь, степінь яких більше за одиницю, а величина, яку необхідно знайти, міститься в степені.

Вивчення нелінійності – як нелінійних математичних моделей відомі в фізиці, екології, економіці тощо. З ростом наукових знань розширилися і розуміння концепту «нелінійність» у світоглядному і методологічному смислах.

Загалом світ, що нас оточує, є нелінійним, адже він описується нелінійними рівняннями, тому і нелінійні явища в сучасній науці виступають не виключенням, а закономірністю. Розгляд найбільш загального, світоглядного змісту поняття нелінійності з урахуванням технології віртуальної реальності є досить важливим на сучасному етапі розвитку науки.

Нелінійність невичерпно різноманітна. Адже вона проявляється у всьому. Це є зв'язок простого й складного, великого й малого, у швидкоплинних явищах і тих, що тривають досить довго, також у переходах від порядку до хаосу, та навпаки і т. д. Отже, можна стверджувати, що нелінійність є універсальною, фундаментальною властивістю як природи, так і світу. Значить для всебічного вивчення цієї

властивості потрібне сучасне нелінійне мислення, нелінійне світобачення. Автори книги «Зако́ни еволюції та самоорганізації складних систем» О. М. Князева, С. П. Курдюмов зазначають, що «нелінійний світ – це світ з іншими, що відрізняються від звичних для класичної науки закономірностями. Це – закономірності зростання складних структур з малих флуктуацій (хаосу), побудови цілого з частин, спрямованості течії процесів, інші принципи симетрії й управління процесами розвитку. Причому важливо зрозуміти, що усі реальні системи, як правило, відкриті й нелінійні» [2, с. 75].

У філософії науки статус лінійності та нелінійності досить складний. Для того щоб визначити межу між лінійними та нелінійними теоріями необхідно звернути увагу на те, який математичний апарат ці теорії використовують. Але не лише використання певного математичного апарату може допомогти у визначенні лінійного чи нелінійного процесу, наприклад, у фізиці, завдяки принципу суперпозиції, ми можемо із певного набору окремих рішень з конструювати деяке з них, тобто адитивність цілого дорівнює сумі його частин, що адитивність причин відповідає адитивності наслідків. Але у випадку нелінійних систем від-

бувається порушення цього принципу ми можемо спостерігати різний результат впливу одного і того ж збудника при наявності іншого. Як влучно відмічає В. Г. Кремень, «нелінійні системи функціонують у багатьох ситуаціях набагато гнучкіше, збільшують можливість пристосування та здатність реагувати на непередбачувані, змінні умови і впливати на них» [4, с.168].

Нелінійне світобачення досить об'єктивне, й більш різноманітніше в порівнянні з лінійним. На сьогоднішній день ми ще недостатньо знаємо властивості нелінійного світу, тому й мало їх використовуємо. Можливість переходу від порядку до хаосу і від хаосу до порядку нелінійної системи є найважливішими властивостями нелінійного світу. «Організація наукового дискурсу навколо поняття «нелінійності», пише В. Р. Євстігнеєва, пов'язана з певними змінами в епістемологічних установках людства (чи, принаймні, світової наукової спільноти) у другій половині ХХ століття. Ідея нелінійного розвитку не може бути відірвана від прийнятих суспільством представлень (образів) часу, історії, розвитку» [1, с. 112].

Дійсно, у природі чітко розмежується порядок, хаос та перехідний стан від порядку до хаосу та навпаки. Як порядок так і хаос можуть володіти різною структурою, різним ступенем впорядкованості. Слід відзначити, що природа йде шляхом послідовної реалізації численних можливих змін. Результатами цих змін можуть бути як

процеси розвитку, так і регресу.

Характеризуючи складні системи Ю. П. Сурмін відмічає високу внутрішню динаміку цих систем, що зумовлює ускладнення їх зовнішнього функціонування. При цьому автор доводить складність нелінійних систем, що «визначаються стохастичністю, вірогідністю поведінки. Зміни цих систем у часі неможливо передбачити» [7, с. 97].

На сьогоднішній день в епоху інформаційно-телекомунікаційних технологій все складніше знайти нові факти певної проблематики, впоратись з величезними інформаційними потоками. У зв'язку з цим, постає необхідність сприйняття інформації як системотворчого феномена. Нелінійна залежність взаємодії між частинами середовища системи обов'язково необхідна для виникнення самоорганізації в системі. В нелінійній методології системний аналіз процесів самоорганізації вказує нові перспективи в дослідженні проблем сьогодення.

Дійсно, як відомо, однією з головних умов розвитку техніки та технології, задоволення потреб багатьох напрямків науки, є системний аналіз до оточуючого нас природного і соціального середовища, який став не тільки складовою, а й суспільною необхідністю.

Розглядаючи системний аналіз процесів самоорганізації в точках біфуркації відбувається посилення будь-якої трансформації при зміні параметрів системи в стані хаосу, що призводить до руйнування одних структур та

формування із хаосу інших. Саме завдяки нелінійності ми маємо змогу передбачити дії внутрішніх механізмів поведінки складних самоорганізаційних систем.

Евристичність нелінійної методології пов'язана з орієнтованістю синергетики на вивчення нестійких, нерівноважених станів системи. Відповідно, системи в стані нестійкості, а саме далекі від рівноваги, спроможні спонтанно організувати себе та розвиватись. Наприклад, економічні структури, живі організми та інші об'єкти, що цікавлять науку є відкритими, нерівноважними системами, що описуються нелінійними законами. Тобто, нестійкість може виступати умовою стабільного і динамічного розвитку. Значить, розвиток не можливий без проходження точок біфуркації, випадковостей, нестійкостей.

Але, слід зробити такі зауваження:

- нестійкість системи передбачає обмеженість прогнозів і контролю. Як підкреслює Н. О. Тельнова «у синергетиці нестійкість трактується як одна з умов і передумов стабільності й динамічності розвитку, а творчий потенціал хаосу стає найважливішим чинником для конструювання нових організаційних форм системи. Стани нестійкості, вибору поведінки називають точками біфуркацій: тут пролягає межа між новою та старою якістю» [8, с. 18];

- нестійкість системи передбачає можливість випадкових рухів у межах певної її області. При цьому нестійкість є підставою зміни руху системи та непередбачуваності її динаміки.

Стани стійкості та нестійкості системи на певній стадії свого розвитку можуть змінювати один одного. Так, В. О. Цикін з цього приводу пише: «самоорганізація й розвиток відкритих систем відбувається через нестійкість. Хоча у світі все в цілому стійко, але ця стійкість відносна певною мірою на деякій, хай і тривалій, стадії розвитку. Складноорганізовані системи мають тенденцію розпадатися, досягаючи свого розвинутого стану. Стійкість виростає з нестійкості в результаті нестійкості, оскільки народження нової структурної освіти пов'язане з випадковістю, хаосом, нестійкістю» [9, с. 44].

Якщо, говорити про перехід від порядку до хаосу та від хаосу до порядку, то в деяких випадках такі взаємопереходи неминуче призводять до стану кризи. Такі кризові стани тобто пік переходів, в яких система знаходиться в точці біфуркації призводять до ривку зв'язків між елементами.

Важливою особливістю феномена нелінійності є породження квантового ефекту, який передбачає дискретність шляхів еволюції нелінійних систем. Ефект описаний нелінійною залежністю має визначений спектр шляхів еволюції певного нелінійного середовища, оскільки новий стан системи виникає як непередбачений системний ефект. На цю властивість звертав увагу Р. Р. Мухін «особливість нелінійних систем полягає в тому, що вони володіють двома чи більше рішеннями, що якісніше розрізняються. Еволюція нелінійних систем може здійснюватися різними шляхами, на

зміну однозначності приходять можливість множинності шляхів розвитку, різноманіття в поведінці описуваних об'єктів» [5, с. 127].

А. П. Огурцов пов'язує нелінійну науку, зі складними системами, що самоорганізуються, кожна з яких переживає стани стабільності та біфуркації. «Нелінійні моделі припускають осмислення складної, багатовимірної мережі, де дія кожного з елементів пов'язана з дією кожного іншого і всієї системи як цілості, а взаємобмін відбувається як між елементами системи, так і між елементом і всією системою як цілісністю. Інтегративність цілого передбачає одночасну зв'язаність елементів, існування просторово-часових схем» [6, с. 67]. На думку цього автора, складність нелінійних систем, що розвиваються скачкоподібно, дозволяє в точці біфуркації зафіксувати пороговий стан між порядком та хаосом, оскільки перетнувши дану точку рівноваги виникає можливість нової самоорганізації як цілого.

Досліджуючи нелінійність складних систем, важливим є їх вплив самих на себе. Навіть взаємодія між людьми минулого та сьогодення може свідчити про складний характер соціальної взаємодії матеріальних речей. «Нужно понять мир как систему реальностей различных уровней, которые отрицают и дополняют друг друга, пересекаются между собой или автономны. Наряду с непосредственно наблюдаемой реальностью существует виртуальная реальность и виртуальные миры, созданные при помощи компьютерно-

го моделирования, существуют реальности сновидений» [6, с. 63].

На наш погляд, необхідно більш детально прояснити сенс концепту «нелінійність» як стану об'єкта дослідження, показати його розширення при історичному дослідженні становлення терміну «віртуальність».

Одним із проявів віртуальної реальності в культурі є концепція нелінійності, що досить активно розвивається на протязі останніх десятиліть. На думку Н. В. Кочубей, «у нелінійних системах, на відміну від лінійних, відбувається вплив системи на саму себе. Тому характеристики таких систем істотно залежать від процесів, які в них відбуваються. І, навпаки, процеси, які відбуваються в системі, впливають на характеристики останньої. Саме це, ми вважаємо, і лежить в основі багатоваріантності шляхів розвитку, наявності вибору і необоротності» [3, с. 109].

Прикладом складних систем, що досліджуються як нелінійні та впливають самі на себе можна виділити віртуальну реальність яку на наш погляд, можна розглядати як нелінійний об'єкт.

Отже ми прийшли до висновку, що з однієї сторони як математичне поняття «нелінійність» актуалізується у певному математичному апараті, з іншої сторони нелінійність характеризується нестійкістю, невизначеністю, необоротністю, множинністю шляхів розвитку та актуалізуючись як об'єкт, що впливає сам на себе, спираючись на нелінійну науку, завдяки процесам самоорганізації стимулює появі нового

нелінійного об'єкту, а саме віртуальної реальності.

Література

1. Евстигнеев В. Р. Идеи И. Пригожина в экономике. Нелинейность и финансовые системы. Общественные науки и современность. 1998. №1. С. 112–121.
2. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики. Режимы с обострением, сомоорганизация, темпомиры. Санкт-Петербург: Алетейя, 2002. 414с.
3. Кочубей Н. Синергетические концепты в нелинейных контекстах: сети, управление, образование. Deutschland: Verlag PalmariumAcademicPublishing, 2013. 259с.
4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-ге вид. Київ: Т-во «Знання» України, 2010. 520 с.
5. Мухин Р. Р. Методологические аспекты динамического хаоса. Вопросы философии. 2006. №11. С. 85–93.
6. Огурцов А. П. Новый поворот к объекту в современном мышлении. Постнеклассика: философия, наука, культура: [коллективная монография] / отв. ред. Л. П. Киященко и В. С. Степин. Санкт-Петербург: Изд. дом «Мирь», 2009. С. 46-70.
7. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ. Київ: МАУП, 2003. 368 с.
8. Тельнова Н. А. Основные принципы синергетики и их методологическое значение. Весник Волгородского государственного университета. Серия 7: Философия. Социология и социальные технологии. 2006. Выпуск №5. С. 14-20.
9. Цикин В. А. Когнитивные горизонты синергетической парадигмы. Наука и образование: современные трансформации: Монография / Ин-т философии им. Г. С. Сковороды НАН Украины. Київ: Изд. ПАРАПАН, 2008. – С. 37-59.